

ІСТОРІЯ

УДК 930.85:008):323.15(438.32)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/58-1-1>**Надія БАРАНОВСЬКА,***orcid.org/0000-0002-9902-9625*

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри історії, музеєзнавства і культурної спадщини

Національного університету «Львівська політехніка»

(Львів, Україна) *nadiia.m.baranovska@lpnu.ua*

ПОЛІЕТНІЧНІСТЬ У КУЛЬТУРІ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО ЛЬВОВА

У статті висвітлюються етнічні складники культури середньовічного Львова, де поєдналися традиції та звичаї, які принесли з собою міграційні хвилі зі Сходу та Заходу, що сприяло формуванню самобутньої культури міста на поліетнічній основі. Розвиток культури середньовічного Львова розглянуто на тлі характеристики найбільших етнічних громад, їх розселення та діяльності на території міста, участі у міській забудові та розвитку архітектури, що, певною мірою, стало способом культурної адаптації мігрантів до життя в нових для них суспільно-політичних умовах. Простежено вплив етнічних громад на формування особливого культурного простору Львова, відкритого та толерантного до традицій і запозичень культурних надбань народів різного етнічного походження та конфесійної належності.

Зазначено, що Львів від самого початку формувався як поліетнічне місто, тому розвиток його культури відбувався за участю багатьох народів, які на відведеній їм території намагалися відтворити культурну модель своєї малої батьківщини, водночас, надаючи неповторних, специфічних рис міському культурному середовищу. Це сприяло формуванню у Львові середньовічного періоду різних культурних моделей: русько-візантійської, представленої українцями – засновниками й корінними жителями міста; східної, репрезентованої татарами, вірменами та євреями; західної, яку розвивали німецькі та польські колоністи. Автор доходить висновку, що проживання різних етнічних громад в межах єдиного міського простору, поєднання культурних надбань корінного етносу та народів-мігрантів зі Сходу та Заходу позитивно впливало на процеси етнокультурних комунікацій, культурні взаємовпливи та взаємозбагачення, проникнення у міську культуру різноконфесійних релігійних традицій і мистецьких здобутків. У результаті взаємодії культур різних народів та їх творчих зусиль було закладено фундамент формування багатой культурної спадщини Львова світового рівня значення.

Ключові слова: *середньовічний Львів, поліетнічність, культура, етнічні громади, культурна спадщина.*

Nadiia BARANOVSKA,*orcid.org/0000-0002-9902-9625*

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of History, Museology and Cultural Heritage

Lviv Polytechnic National University

(Lviv, Ukraine) *nadiia.m.baranovska@lpnu.ua*

POLYETHNICITY IN THE CULTURE OF MEDIEVAL LVIV

The article highlights ethnic components of the culture of medieval Lviv, where traditions and customs are combined, that migration waves from the East and West brought with them, which contributed to the formation of the original culture of the city on a multi-ethnic basis. The development of the culture of medieval Lviv is considered on basis of the characteristics of the largest ethnic communities, their settlement and activity in the city, participation in urban development and development of architecture, which, to some extent, became a way of cultural adaptation of migrants to life in new socio-political conditions. The influence of ethnic communities on the formation of a special cultural space of Lviv, that is open and tolerant to traditions and borrowings of cultural heritage of nations of different ethnic origin and confessional affiliation is traced.

It is noted that Lviv was formed as a multi-ethnic city from the very beginning, therefore the development of its culture took place with participation of many nations, which tried to reproduce the cultural model of their small homeland on the territory allocated to them, at the same time, giving unique, specific features to the city's cultural environment. This contributed to the formation of various cultural models in Lviv during the medieval period: Russian-Byzantine, represented by Ukrainians – the founders and original inhabitants of the city; Eastern, represented by Tatars, Armenians and Jews; western, which was developed by German and Polish colonists. The author concludes, that the residence of different ethnic communities within a single urban space, the combination of cultural heritage of indigenous ethnic groups and

migrant nations from the East and West had a positive effect on the processes of ethno-cultural communication, cultural mutual influences and mutual enrichment, penetration of various religious traditions and artistic achievements into the urban culture. As a result of the culture interaction between different nations and their creative efforts, the foundation for formation of Lviv's rich cultural heritage of world importance was laid.

Key words: *medieval Lviv, polyethnicity, culture, ethnic communities, cultural heritage.*

Постановка проблеми. Етнічне різноманіття середньовічного Львова та його вплив на культуру цього давнього міста викликає неабиякий науковий інтерес сучасних дослідників. Як політичний і культурний центр Галицько-Волинської держави, Львів від самого початку формувався як поліетнічне місто, культура якого стала синтезом культурних надбань корінного етносу та народів-мігрантів зі Сходу та Заходу, витворивши унікальне культурне середовище, цінне для України та всієї світової спільноти. Упродовж середньовіччя у Львові відбувалися процеси розвитку та поєднання східних і західних моделей етнічних культур, їх взаємовпливи і взаємозбагачення і, на цьому ґрунті, формування багатой культурної спадщини міста. Зрозуміти особливості та динаміку цих процесів неможливо без аналізу специфіки поліетнічного складу населення міста, внеску найбільших етнічних громад у формування його самобутньої культури, відкритої для надбань і запозичень культур інших народів.

Аналіз досліджень. У сучасній історіографії наявна низка публікацій, в яких досліджена історія, станово-професійна та планувальна структура середньовічного Львова, просторовий розвиток міста на тлі характеристики етнічного складу населення. Розглянуто становище та привілеї етнічних громад та соціально-правові взаємини між ними, а також історія забудови окремих етнічних дільниць. Цим питанням приділяли значну увагу Я. Дашкевич, М. Капраль, Р. Могилич, М. Долинська, Р. Лозинський, Г. Кос, та ряд інших дослідників. Однак проблемам співіснування культур різних народів, їх взаємовпливів та взаємозбагачення на ґрунті формування багатой культурної спадщини середньовічного Львова приділено ще недостатньо уваги.

Мета статті. Проаналізувати особливості поліетнічного складу населення середньовічного Львова, внесок найбільших етнічних громад у розвиток культури міста як своєрідного феномену поєднання і взаємодоповнення культур різних етнічних спільнот.

Виклад основного матеріалу.

«Складність феномену культури криється в його відомій множинності: бути одночасно формою існування окремих етносів, народностей, соціумів і створювати поле для їх взаємного спі-

віснування» (Островська, 2009: 181). Це повною мірою стосується культури Львова, який, як адміністративна одиниця, був заснований сином Великого князя Київського Романа Мстиславича королем Данилом у середині XIII ст. Це було невелике місто-замок фортифікаційного характеру, яке згодом стало поліетнічною культурною столицею Королівства Русі. Побудований на Замковій горі, на Головному Європейському вододілі, на шляху із Заходу на Схід, Львів мав стратегічно важливе географічне положення (Котляр, 1985: 163–164). Будучи сприйнятливим насамперед до європейських культурних впливів, своєрідним містком між Заходом і Сходом Європи, Львів, як і вся Галицько-Волинська Русь, виробили «особливий стиль життя, характерний толерантністю, відкритістю до інших культур і народів, здатністю запозичувати їх надбання, не втрачаючи при цьому індивідуальності» (Яртись, Мельник, 2002: 399).

Спочатку саме українці, які заснували Львів, і були державним етносом у Галицько-Волинській державі, становили основу населення міста, зокрема, військову залого, яка захищала княжий замок, та жителів розміщеного внизу під замком давнішого торгово-ремісничого поселення. Те, що українці були засновниками міста, автохтонним населенням у ньому, а всі інші народи – прибульцями, визнавав навіть історик, радник і бургомістр Львова XVII ст. Юзеф Бартоломей Зіморевич – автор першої в історії хроніки міста. Він писав, що у складі військової залого Львова могли бути також нечисленні представники інших етнічних спільнот (Зіморевич, 2002: 21).

Українці розбудували і розширили місто. Це особливо інтенсивно відбувалося після того, як у 1272 р. син короля Данила князь Лев переніс до Львова з Холма столицю Галицько-Волинської держави і зробив Львів центром державно-політичного, культурного та економічного життя. Засновники міста наприкінці XIII ст. будують першу архітектурну пам'ятку і перший православний храм Львова – двірську княжу церкву св. Миколая (вул. Богдана Хмельницького, 28), хрестокупольне планування якої та бані з ліхтарями були віддзеркаленням традицій кам'яного храмового будівництва Київської Русі. Цей храм мав особливу опіку від великокняжого двору і довгий час був надвірним храмом галицько-волинських

князів та їх родинною усипальницею. А з літопису відомо, що у дворі біля церкви св. Миколая була князівська скарбниця (Климко, 2022).

Що стосується переселенців зі Сходу та Заходу, то їх міграційна хвиля принесла з собою у Галицько-Волинську державу вже за правління короля Данила. Вони оселялися у Львові поруч із місцевим українським населенням. Це означало, що Львів формувався як поліетнічне місто і не був етнічно однорідним за своєю структурою ще у княжу добу. Населення іноземного походження, здебільшого торгово-ремісничого, у Львові швидко збільшувалося, адже отримало захист від княжого двору. Наприкінці XIII ст. суспільна та культурна значимість іноземців помітно посилилася. Львів став найбільш етнічно строкатим містом Королівства Русі, у якому традиції корінного українського населення співіснували з різноманітними культурами європейських і східних народів. Іноземці приносили до Львова свої художні смаки та звичаї, які, взаємодіючи з місцевими руськими традиціями, сприяли формуванню своєрідної художньої культури та розвитку у місті різних архітектурних стилів.

У Галицько-Волинському літописі є згадка, що десь із середини XIII ст. у Львові існували поселення німців, які тривалий час мали у місті впливові позиції. Досить згадати, що першим відомим війтом громади католицьких поселенців Львова був німець Бертольд Штехер. Перші католицькі єпископи у Львові також були німцями. Переважну більшість населення центральної частини Львова наприкінці XIV і упродовж XV ст. становили німецькі купці та ремісники. Зокрема, у 1405–1426 рр. на 5000 чоловік львівського населення було 4000 німців (Степанів, 1992: 76). Це, на думку дослідника М. Капралю, складало 70% львівських міщан (Капраль, 1994: 12-13). Про значний вплив у Львові німецьких колоністів свідчить і той факт, що більшість записів у книгах ради міста – німецькомовна. Ряд термінів, пов'язаних з адміністрацією, військом, ремеслом, торгівлею, окремими територіальними назвами, перейшли в українську мову безпосередньо з німецької. Зокрема, назва передміського поселення Замарстинів походить від імені власника цих земель – німця, міщанина Івана Зомерштайна, який близько 1420 р. заклав тут на міських ланах першу німецьку оселю. Місцевість Клепарів у 1419 р. заснував інший німець, міщанин Андрій Станьо Кльоппер. Він заклав у Львові перший німецький фільварок, який назвав Кльоппергоф, від чого й пішла у Львові назва Клепарів (Крип'якевич, 1991: 148).

Незважаючи на те, що з середини XIV ст. Львів був у складі Корони Польської, правителі міста створили найкращі умови для розвитку та розквіту тут німецької культури. Польський король Казимир III дарував німецькому населенню Львова великі привілеї. Він підтвердив усі майнові права спадкоємців Бертольда Штехера, а у 1356 р., надавши Львову магдебурзьке ("німецьке") право, зробив місцевих католиків, у першу чергу німців, привілейованим класом (Європейська правда, 2018). У грамоті короля Казимира III, виданій з цього приводу, було сказано, що "для втіхи згаданого міста та збільшення кількості його вірних жителів даємо і встановлюємо вищезгаданому містові на вічні часи німецьке право, яке по-простому називається магдебурзьким, усуваючи там усі руські права та руські звичаї, від будь-якого імені встановлені, які цьому німецькому праву так чи інакше мали звичай перешкоджати або заважати" (Капраль, 2010: 29). Як наслідок, у другій половині XIV–XV ст., на думку дослідника Р. Лозинського, Львів за багатьма параметрами можна було навіть назвати взірцевим німецьким містом з прямокутною площею в його центрі та високою ратушою посеред неї, прямими вулицями, які відходили від площі, високими мурами, що оберігали її мешканців від ворогів, містом, у якому панували німецька мова та німецькі звичаї, де всі високі міські чини також називалися по-німецьки (Лозинський, 2005: 4).

Німецька культура та традиції активно поширювалися у Львові з другої половини XIV ст. Німецькі поселенці, маючи у місті чималу житлову забудову і млин на річці Полтві, почали будувати свої костели та монастирі. Саме їм Львів завдячує спорудженням видатної пам'ятки готичного мистецтва – парафіяльного костелу Марії Сніжної, перші письмові згадки про який датуються 1344 р. Він став окрасою торгового схилу Краківської площі. Ця пам'ятка, очевидно, була першою римо-католицькою парафією Львова, адже мала риси, характерні для середньовічного католицького будівництва: базилікальний тип споруди та видовжену вівтарну апсиду. Початково будівлю звели з дерева, а вже у 1350 р. її вимували з каменю. Після того, як у 1415 р. парафію перенесли у середмістя до Латинської катедри, навколо храму Марії Сніжної спорудили свій власний мур двометрової товщини. Однак цей вимушений фортифікаційний крок лише додав костелу шарму, перетворивши його на своєрідну передміську фортецю, невелику, але надійну, з легко вловимою енергетикою середньовіччя (Край, 2022).

У середньовічний період до Львова з різних причин мігрували східні народи, як християнського віросповідання, так і ті, що сповідували іслам та іудаїзм. Князь Лев поселив у Львові біля русів вірмен, татар, сарацинів, караїмів та іудеїв (Турей Загав, 2022). На них поширювалося Магдебурзьке право і вони могли вирішувати свої суперечки або на його основі, або відповідно до свого права, обрядів і традицій.

Доволі великою етнічною групою серед народів, які проживали у середньовічному Львові, були татари. Вони потрапляли до міста під час військових походів як полонені, або біженці, що мігрували з Золотої Орди через внутрішні чвари, чи як купці, які, проїжджаючи через Львів транзитом, осідали в ньому. Деякий період у Львові навіть була вулиця Татарська, яка сполучала споруджені за Лева Даниловича княжий палац і Низький замок. Було і Татарське передмістя. Згодом вони були перейменовані на вулицю Краківську та Краківське передмістя. Дещо пізніше татарський квартал знаходився між Високим муром (муром з мерлонами, завтовшки до двох метрів, який на початку XV ст. був зміцнений 28 квадратними в плані баштами, закріпленими в 1445 р. за ремісничими цехами) (Лазурко та ін., 2012: 228), і міським валом навпроти Низького замку поблизу в'їзної брами міста з Півночі – Porta Tatarica, яка під цією назвою згадується у 1386 р. (Фотографії старого Львова, 2018). На цій вулиці біля брами було кілька будинків татар, однак їх основна маса мешкала у Татарському передмісті. Серед татар, які оселилися у Львові, було багато ремісників: сідлярів, ковалів, ювелірів. Татарська громада Львова мала свою мечеть і мусульманський цвинтар, діяв і так званий „татарський торг“ (Прокіп, 2018). З часом львівські татари почали одружувалися з жінками українського походження і вливатися до української народності.

Поряд із татарами, які вносили східні особливості у культуру середньовічного Львова, в законодавчих документах XIV–XV ст. часто згадують сарацинів (сараценів), які дещо відрізнялися за своїм етнічним походженням від татар і турків, і були купецькою нацією. Середньовічний Львів став єдиним містом в Україні, де існувала окрема сарацинська громада, що мала гарантовані права внутрішнього самоврядування. Перша згадка про таку громаду стосується 1346 р. Згідно з сучасними дослідженнями, під етнонімом “сарацени” треба розуміти, за релігією – мусульмани, за нацією (у середньовічному значенні цього слова) – спершу араби, відповідно до західних традицій часів хрестових походів, а пізніше (після XV ст.) –

в основному турки та взагалі народи, що сповідували мусульманську релігію (Український археографічний щорічник, 2009). Ймовірно, у Львові також цим словом називали мешканців одразу декількох нехристиянських етнічних груп (Лозинський, 2005: 13). У першій половині XVI ст. стосовно сарацинів почали діяти економічні і правові обмеження, внаслідок чого з середини XVII ст. позаміські сарацини вже не могли стати громадянами міста.

У добу середньовіччя Львів був великим центром розвитку вірменської культури на українських землях, так як в українців і вірмен були давні культурно-релігійні зв'язки. Слід згадати, що ще в 1230-х рр. з давньоукраїнської на вірменську мову було перекладено «Житіє святих Бориса і Гліба», яке й досі залишається у вірменській мінеї (Дашкевич, 2003). Вітчизняний історик, сходознавець Я. Дашкевич назвав дату першої історичної згадки про вірмен у Львові – 1277 р. Цим роком датовано напис на надмогильному камені у церкві Св. Анни в передмісті Львова, який побачив вірменський хронікер першої половини XVIII ст. С. Рошка (Дашкевич, 1992: 12).

Вірмени Львова були здебільшого купцями, які торгували з усім світом, а, насамперед, у східному і південному напрямках, різноманітними товарами. Відтак вірменська громада збільшувалася і багатіла передусім завдяки транзитній торгівлі. Спочатку вірмени проживали на початку нинішньої вулиці Б. Хмельницького, а після формування нового центру Львова навколо нинішньої Площі Ринок і поділу середмістя на окремі квартали, що їх займали представники різних етнічно-релігійних спільнот, які відповідно до магдебурзького права мали самоврядування, саме вірмени раніше від інших заселили невелику територію у північно-східній частині львівського середмістя (Могитич, 2003: 63-67). Від того часу у Львові існує вулиця Вірменська, назва якої й бере свій початок саме від колонії вірмен, які поселилися довкола церкви. У 1365 р. у Львові було засновано спеціальне єпископство для вірмен, які проживали у Польщі та на підвладних їй територіях (Котляр, 1971: 201). І вже на початку XV ст. у вірменському кварталі мешкало 63 вірменські сім'ї, що складало помітну частку малонаселеного в ту епоху Львова (Zubrycki, 1844: 69).

Вірменська громада мала у Львові добре розбудовану соціальну і церковну структуру, віками створювала у місті середовище з унікальною архітектурою й неповторним духом найдавнішої східної християнської культури. Львівські вірмени намагалися відтворити на чужині куточок власної

батьківщини у поєднанні з європейською архітектурною традицією (Твоє місто, 2015). Їх житлові будинки відрізнялися своєрідним орнаментальним декором дверних і віконних рам. Художньою самобутністю та красою вражали два вірменські архітектурні комплекси, що урізноманітнили та збагатили архітектурний образ середньовічного Львова. Більш давній комплекс, що був створений ще в XIII ст., у другій половині XIV ст. опинився за міськими мурами, і набув приміського значення. До нього входили монастир, церкви св. Ачкатар (св. Анни) та св. Якова, біля них стояв палац єпископів, а окремо – монастир св. Христа і шпиталь. Другий комплекс утворився в межах укріпленого міста і належав до змішаного цивільно-культурного типу. Він займав невелику територію між цвинтарем, Верхньою та Нижньою Вірменськими вулицями. Його справжньою окрасою став кам'яний Вірменський кафедральний собор Успіння Пресвятої Богородиці, який є цікавим прикладом поєднання прийомів вірменського національного та місцевого давньоукраїнського будівництва і зразком локальної романо-готичної архітектури. Його побудову у вірменській дільниці середмістя було завершено до 1363 р. під керівництвом вірменського архітектора з Кафи Дорка. Монументальні стіни собору зведені за вірменською традицією з чисто тесаних кам'яних блоків на вапняному розчині з внутрішньостінною забуткою і прикрашені складним орнаментальним візерунком. У кладці купола собору були використані обпалені глечики, а різноманітні архітектурні деталі: портали, віконні обрамування, замкові камені з горельєфами, колони та профільовані карнизи були витесані з каменю (Долинська, 2015: 75). Споруджено храм на кошти вірменських купців Якова з Кафи та Паноса Абрагамовича на місці дерев'яного вірменського храму за зразками давніх вірменських церков (Фотографії старого Львова, 2017). Велику мистецьку та історичну цінність мають уцілілі фрески собору із зображенням Іоанна Богослова з Прохором, апостола Якова та Христа. Упродовж тривалого періоду Вірменський кафедральний собор був осередком усього громадського життя вірменської спільноти міста. У 1437 р. навколо нього було зведено відкриту арочну галерею, перероблену на північному фасаді в захристію, а згодом у ризницю. Тут, під вкритою надмогильними плитами долівкою, було місце вічного спочинку для вірменського патриціату (Голубець, 1925). Сьогодні Вірменський собор – це пам'ятка архітектури національного значення у Львові, що є об'єктом Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні, одним із найдавніших

і найцікавіших ансамблів львівської архітектурної спадщини.

Вірмени у середньовічному Львові створили не тільки архітектурні комплекси. Маючи свій орган самоврядування і права на ведення ремесел, вони розвивали у місті культуру монетного ремесла. У руках вірменської громади перебував львівський монетний двір, де з середини 50-х рр. XIV ст. до 1414 р. карбувались монети – півгроші та денарії. Відтак стилістичні особливості львівських монет були проявом старої виробничої традиції вірменських ювелірів. Техніка виконання цих монет була набагато вищою, ніж у тогочасних польських і чеських. Львівські півгроші та денарії мали важливу ознаку, що відрізняла їх від інших монет того часу. Мова йде про обідок із чотирьох з'єднаних дуг, в який були поміщені ініціали монетного сеньйора (К – на монетах Казимира III, L – Людовіка, W – на монетах Владислава Опільського, намісника Людовіка у Львові в 1372–1378 рр.) (Котляр, 1971: 204-205).

Свій внесок у формування львівського етнокультурного простору доби середньовіччя зробили також євреї, які оселились у місті з княжих часів. Вони творили окрему релігійну і політичну спільноту з власною автономією, свободою в торгівлі та кредитуванні і безпекою від переслідувань. Євреї займалася торгівлею одягом і посудом, а також обміном грошей. Львів став єдиним європейським містом, де було навіть дві єврейські громади, які розвивали у місті юдейську культуру: більш давня та численна приміська (існувала з 1352 р. у Краківському передмісті – теперішньому проспекті Чорновола на південний захід від Старого Ринку, де євреї володіли кількома дерев'яними будинками), та міська, що існувала з 1387 р., і розміщувалася у місті по вул. Єврейській (Турей Загав, 2022). Згідно з юдейською традицією найважливішими для задоволення своїх духовних потреб євреї вважали синагогу та цвинтар (Іванов, Криворучко, 2007: 39). Тому обидві єврейські громади Львова мали свої синагоги і ритуальні бані – мікви, свої школи, шпиталі і цехи, та спільне кладовище – кіркут у Краківському передмісті на схилах пагорбів на лівому березі Полтви, на місці сучасного ринку «Краківський». Це був один із найдавніших єврейських цвинтарів у Європі, перша згадка про який сягає 1414 р. (Швидко, 2022). Синагоги були найважливішими духовними осередками єврейських громад, де відбувалися не лише молитви, але й різного роду збори, вибори старшини, суди. При «приміській» і «міській» синагогах діяли ешиви, творили відомі вчені і рабини. Якщо перші єврейські синагоги у

Львові були дерев'яними, то згодом були збудовані кам'яні – Велика міська і приватна синагога Нахмановича, споруджені за зразком західноєвропейських, зокрема, німецьких святинь, що було викликано напливом до Львова наприкінці XV ст. юдейських емігрантів з Німеччини та Чехії.

Українців у середмісті магдебурзького Львова жило небагато. Їхні будинки розміщувалися біля Успенської церкви. Однак значною нерухомістю у середмісті володіли поляки як представники домінуючого римо-католицького віросповідання. Поляки почали швидко прибувати до Львова після захоплення міста королем Казимиром III у 1349 р. і заснування тут у 1370 р. католицької парафії. Вони активно розбудовували «місто в мурах», яке в історії культури називається готичним Львовом. Упродовж другої пол. XIV – початку XV ст. поляки спорудили у готичному стилі цінну пам'ятку архітектурного мистецтва – Латинський кафедральний собор. Він створювався за особливим розпорядженням католицького верховного духовництва, і згодом отримав особливий статус «малої базилики». Його освяченням керував особисто єпископ Мацей Яніно в 1405 р. В інтер'єрі Латинської катедри було склепіння з нервюрами, котре опиралося на чотири стрункі колони. Це одна з небагатьох будівель середньовічного Львова, яка зберегла до сьогодні готичні риси – стрілчасті вікна і високий характерний шпиль (Долинська, 2015: 74). У середньовічний період Латинський кафедральний собор оточувало кладовище, на якому були поховані видатні польські громадяни міста. Згодом поховання з площі прибрали, але ховати знаменитостей в соборі не перестали – в каплицях

навколо нього розташовані склепи єпископів Іоанна Тарнавського і Іоанна Замойського, градоначальника Павла Гроздїцького, воєвод і хоробрих воїнів епохи Речі Посполитої (Львівський туристичний центр, 2022).

Висновки. Отже, у середньовічний період у Львові відбувався активний процес формування та розвитку культурного середовища. Його унікальність полягала у тому, що культурні процеси проходили на поліетнічній основі з утворенням різних культурних моделей: русько-візантійської, представлені українцями – засновниками й корінними жителями міста; східної, репрезентованої татарами, вірменами та євреями; західної, яку розвивали німецькі та польські колоністи. Це зумовлено особливим місцем Львова на кордонах східної та західної світових культур, динамічними міграційними процесами, внаслідок чого мешканці міста були представниками багатьох народів та віросповідань і відчували в ньому толерантне ставлення до себе та своїх культурних традицій. Унаслідок кожна етнічна громада, яка у середньовічному Львові займала свою окрему територію, намагалася відтворити тут культурну модель своєї малої батьківщини, надаючи неповторних, специфічних рис культурі міста. А проживання в межах єдиного міського простору сприяло комунікації різних етнічних культур, їх взаємовпливу та взаємозбагаченню, проникненню в міську культуру різноконфесійних релігійних традицій та мистецьких здобутків. У результаті взаємодії культур різних народів творилася багата поліетнічна культурна спадщина Львова та закладався фундамент її цінності для світової культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Островська М.Г. Поліетнічність як чинник розвитку культури південно-східного регіону України. *Українська культура: минуле сучасне, шляхи розвитку: зб. наук. праць РДГУ*. Рівне, 2009. Вип. 15 (2). С. 180-185.
2. Котляр Н. Ф. Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волынской Руси IX–XIII вв. Київ: Наукова думка, 1985. 184 с.
3. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб. і допов. / За ред. проф. А. Яртіся та проф. В. Мельника. Львів: Світ, 2005. 568 с.
4. Сіморочив Б. Потрійний Львів. *Leopolis Triplex* / пер. з лат. Н. Царьової. Вид. 2-ге, випр. та допов. Львів: «Центр Європи», 2002. 248 с.
5. Климко М. Храми Данила і Лева. Історія та фото чотирьох найстаріших церков Львова. URL: https://zaxid.net/statti_tag50974/ (дата звернення: 04.12.2022).
6. Степанів О. Сучасний Львів. Перевид. з 1943 р. Львів: Фенікс, 1992. 144 с.
7. Капраль М. Станово-професійна структура населення Львова у другій чверті XVI ст. (за матеріалами міських рахункових книг). *Україна в минулому*. К.; Львів, 1994. Вип. 6. С. 7–34.
8. Крип'якевич І. Історичні проходи по Львові. /авт. передм. Я. Д. Ісаєвич, упоряд. Б. З. Якимович, худож. В. М. Павлик. Львів: Каменяр, 1991. 165 с.
9. Від Середньовіччя до майбутнього: українсько-німецький діалог культур. *Європейська правда*. 27.03.2018. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/03/27/7079190/> (дата звернення: 13.11.2022).
10. Привілеї міста Львова (XIV–XVIII ст.): зб. док. / Упорядн. М. Капраль; Наук. ред.: Я. Дашкевич, Р. Шуст. Вид. 2-е випр.(електр. варіант). Львів: [б.в.], 2010. 544 с.
11. Лозинський Р. М. Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини). Львів: ЛНУ, 2005. 358 с.

12. Храм Марії Сніжної: романтичне відлуння середньовічного Львова. *Край*. URL: <http://www.kray.org.ua/8652/mandrivku/hram-mariyi-snizhnoyi-romantichne-vidlunnya-serednovichnogo-lvova/> (дата звернення: 07.11.2022).
13. Євреї Львова у княжу добу та Середні віки. *Турей Загав*. <http://www.tureizahav.lviv.ua/ua/evrejska-gromada/evrejska-gromada-v-mynulomu/rannja-istorija-evrejiv-lvova.html> (дата звернення: 19. 11. 2022).
14. Лазурко О., Шніцар М., Ткач Є., Войтович Н. Східна ділянка оборонних споруд середньовічного Львова (за матеріалами досліджень 2009 року). *Археологічні дослідження Львівського університету*. Львів, 2012. Вип. 14–15. С. 228–254.
15. Porta Tatarica, або найбільш чужі свої у давньому Львові. *Фотографії старого Львова*. 30.01.2018. URL: <https://photo-lviv.in.ua/porta-tatarica-abo-najbilsh-chuzhi-svoji-u-davnomu-lvovi/> (дата звернення: 19.11.2022).
16. Прокіп А. Ісламські традиції давнього Львова. ЛІМ 125. *Фотографії старого Львова*. 24.08.2018. URL: <https://photo-lviv.in.ua/islamski-tradytsiji-davnoho-lvova-lim-125/> (дата звернення: 19.11.2022).
17. Сарацени – тасмничий народ середньовічної України (Джерела та їхня інтерпретація). *Український археографічний щорічник*. Київ, 2009. Вип. 13/14. С. 7-37. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/16139> (дата звернення: 19.11. 2022).
18. Дашкевич Я.Р. Вірменські колонії в Україні 16-18 ст. *Енциклопедія історії України* / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Київ: Наукова думка, 2003. Т. 1. 688 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Virmenski_kolonii (дата звернення: 27.11.2022).
19. Дашкевич Я. В. Давній Львів у вірменських та вірменсько-кипчацьких джерелах. *Україна в минулому*. Київ; Львів, 1992. Вип. 1. С. 7-13.
20. Могитич Р.І. Розвиток урбаністичного середовища Львівського середмістя у др.пол. XIII – на поч. XXст. : дис. канд. арх. : 18.00.01. Львів, 2003. 232 с.
21. Когляр Н. Ф. Армяне в економіке средневекового Львова (XIV-XV вв.). *Исторические связи и дружба украинского и армянского народов*. Вып. 3. Ереван, 1971. С. 201-207.
22. Zubrycki D. Kronika miasta Lwowa. Lw.: t.Staurop.inst., 1844. 492 s.
23. Що має побачити кожний львів'янин: Вірменський квартал. *Твоє місто*. 13.03.2015. URL: https://tvoemisto.tv/news/shcho_maie_pobachyty_kozhen_lvivyanyn_virmenskyu_kvartal_69303.html (дата звернення: 28.11.2022).
24. Долинська М. Львів: простір на тлі мешканців XIII-XIX ст. Львів: УКУ, 2015. 168 с.
25. Вірменська – одна з найдавніших вулиць Львова. *Фотографії старого Львова*. 23.02.2017. URL: <https://photo-lviv.in.ua/virmenska-odna-z-najdavnishyh-vulyts-lvova/> (дата звернення: 27.11.2022).
26. Голубець М. Львів : провідник. Львів: Червона калина, 1925. 179 с. *Вірменський катедральний собор Успіння Богородиці (м. Львів): карта, фото, опис*. URL: <https://drymba.com/uk/1039661-virmenskyu-sobor-uspinnya-bohorodytsi-lviv> (дата звернення: 27.11.2022).
27. Іванов С.О., Криворучко Ю.І. Львівські єврейські духовні конституції: синагога та цвинтар. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2007. № 585. С. 39-48.
28. Швидко А. Єврейське минуле Львова. URL: tvoemisto.tv/exclusive/yevreyske_mynule_lvova_66963.html (дата звернення: 04.12.2022).
29. Латинський собор (церква Успіння Пресвятої Діви Марії): еклектика та історія в одному храмі. *Львівський туристичний центр*. URL: <https://lvivtc.com.ua/churchs-lviv/latin-cathedral/> (дата звернення: 23.11.2022).

REFERENCES

1. Ostrovska M. H. Polietnichnist yak chynnyk rozvytku kultury pivdenno-skhidnoho rehionu Ukrainy. [Polyethnicity as a factor of culture's development of the Southeastern Ukrainian region]. *Ukrainska kultura: mynule suchasne, shliakhy rozvytku: Collec. of scient. works of RSUH*, 2009, Nr 15(2), pp. 180-185 [in Ukrainian].
2. Kotliar N.F. Formirovanie territorii i vznikovenie gorodov Galicko-Volynskoj Rusi IX-XIII vv. [Formation of the territory and emergence of the cities of Halych-Volynska Rus in IX-XIII cen.]. *Kyiv: Naukova dumka*, 1985, 184 p. [in Russian].
3. Lektsii z istorii svitovoi ta vitchyznianoï kultury [Lectures on the history of world and domestic culture]: Tutorial. 2nd ed., revised and augmented./ Ed. by Prof. A. Yartys and prof. V. Melnyk. Lviv: Svit, 2005, 568 p. [in Ukrainian].
4. Zimorovych B. Potriinyi Lviv. Leopold Triplex [Triple Lviv: Leopold Triplex]; transl. from lat. by N. Tsarova. 2nd ed., corrected and augmented. Lviv: Tsentr Yevropy, 2002, 248 p. [in Ukrainian].
5. Klymko M. Khramy Danyla i Leva. Istoriia ta foto chotyrokh naistarishykh tserkov Lvova. [Danylo's and Lev's temples. History and photos of the four Lviv's oldest churches]. URL: https://zaxid.net/statti_tag50974/ (data zvernennia: 04.12.2022) [in Ukrainian].
6. Stepaniv O. Suchasnyi Lviv. [Modern Lviv]. Republished since 1943. Lviv: Fenix, 1992, 144 p. [in Ukrainian].
7. Capral M. Stanovo-profesiina struktura naseleння Lvova u druii chverti KhVI st. (za materialamy miskykh rakhunkovykh kny). [Lviv's strata and professional structure of the population in the second quarter of the XVI cen. (According to the materials of city accounting books)]. *Ukraina v mynulomu*, Kyiv, Lviv, 1994. Nr 6, pp. 7–34 [in Ukrainian].
8. Krypiakevych I. Istorychni prokhody po Lvovi. [Historical walking in Lviv]. abs., introd. by Ya. D. Isaievych, ordered. by B. Z. Yakymovych, artist. V.M. Pavlyk. Lviv: Kameniar, 1991, 165 p. [in Ukrainian].
9. Vid Serednovichchia do maibutnoho: ukrainian-german dialoge of cultures. *Yevropeiska Pravda*. 27.03.2018. [From the Middle Ages to the future: Ukrainian-German dialogue of cultures]. URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2018/03/27/7079190/> (data zvernennia: 13.11.2022) [in Ukrainian].
10. Pryvilei mista Lvova (XIV-XVIII st.) [The privileges of Lviv city (XIV-XVIII cen.)]. collec. of doc. / order. by M. Capral; Scien. Ed.: Ya. Dashkevych, R. Shust. 2nd corrected ed. (electronic version). Lviv, 2010, 544 p. [in Ukrainian].

11. Lozynskiy R.M. Etnichniy sklad naselennia Lvova (u konteksti suspilnoho rozvytku Halychyny). [Lviv's ethnic populational composition (in the context of Galicia's social development)]. Lviv: LNU, 2005, 358 p. [in Ukrainian].
12. Khram Marii Snizhnoi: romantychne vidlunna serednovichnoho Lvova. Krai. [Maria's Snizhna's temple: an romantic echo of medieval Lviv]. URL: <http://www.kray.org.ua/8652/mandrivky/hram-mariyi-snizhnoyi-romantichne-vidlunnya-servednovichnoho-lvova/> (data zvernennia: 07.11.2022) [in Ukrainian].
13. Yevrei Lvova u kniazhu dobu ta Seredni viky. [Lviv Jews in the Kniazha epoch and the Middle Ages]. Turei Zahav. <http://www.tureizahav.lviv.ua/en/evrejska-gromada/evrejska-gromada-v-mynunu/rannja-istorija-evrejiv-lvova> (data zvernennia: 19.11.2022). [in Ukrainian].
14. Lazurko O., Schnitar M., Tkach Ye., Voitovych N. Skhidna dilianka oboronnykh sporud serednovichnoho Lvova (za materialamy doslidzhen 2009 roku). [The eastern section of the medieval Lviv fortifications (according to the 2009 year of research)]. Arkheolohichni doslidzhennia Lvivskoho universytetu, Lviv, 2012, Nr 14–15, pp. 228–254. [in Ukrainian].
15. Porta Tatarica, abo naibilsh chuzhi svoi u davnomu Lvovi. [Porta tatarica, or the most alien-own in ancient Lviv]. 30.01.2018. Fotohrafiy staroho Lvova. URL: <https://photo-lviv.in.ua/porta-tatarica-abo-najbilsh-chuzhi-svoji-u-davnomu-lvovi/> (data zvernennia: 19.11.2022) [in Ukrainian].
16. Prokip A. Islamski tradytzii davnoho Lvova. LIM 125 [Islamic traditions of ancient Lviv. LIM 125]. Fotohrafiy staroho Lvova. 24.08.2018. URL: <https://photo-lviv.in.ua/islamski-tradytsiji-davnoho-lvova-lim-125/> (data zvernennia: 19.11.2022) [in Ukrainian].
17. Saratseny – taiemnychi narod serednovichnoi Ukrainy (Dzherela ta yikhnia interpretatsiia). [Saracens – the mysterious people of medieval Ukraine (sources and their interpretation)]. Ukrainskiy arkheohrafichnyi shchorichnyk, Kyiv, 2009, Nr 13/14, pp. 7-37. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/16139> (data zvernennia: 19.11. 2022) [in Ukrainian].
18. Dashkevych Ya.R. Virmenski kolonii v Ukraini 16-18 st. [Armenian colonies in Ukraine in 16-18 centuries]. Encyclopedia of History of Ukraine. Ed. board: V.A. Smolii (chairman) and others. Kyiv: Naukova Dumka, 2003, Nr 1, 688 p. URL: http://www.history.org.ua/?termin=virmenski_kolonii (data zvernennia: 27.11.2022) [in Ukrainian].
19. Dashkevych Ya. V. Davnii Lviv u virmenskykh ta virmensko-kypchatskykh dzherelakh. [Ancient Lviv in Armenian and Armenian-Kipchak sources]. *Ukraina v mynulomu*, Kyiv, Lviv, 1992. Nr. 1, pp. 7-13 [in Ukrainian].
20. Mohytych R.I. Rozvytok urbanistychnoho seredovyscha Lvivskoho seredmistia u dr.pol. XIII – na poch. XX st. [Development of the urban environment of the Lviv city center in the second part of XIII – at the beginning of XX century]. : dis. cand. arch. sciences: 18.00.01. Lviv, 2003, 232 p. [in Ukrainian].
21. Kotliar N.F. Armyane v ekonomike srednevekovogo Lvova (XIV-XV vv.). [Armenians in the economy of medieval Lviv (XIV-XV cen.)]. Istoricheskie svyazi i druzhba ukrainskogo i armyanskogo narodov, Yerevan, 1971, Nr 3, pp. 201-207 [in Russian].
22. Zubrycki D. Kronika miasta Lwowa. [Chronicle of Lviv city]. Lw.: T.stauprop.inst., 1844. 492 p. [in Polish].
23. Shcho maie pobachyty kozhnyi lvivianyn: Virmenskyi kvartal. [What should every Lviv resident see: Armenian Quarter]. Tvoje misto. 13.03.2015. URL: https://tvoemisto.tv/news/shcho_maie_pobachyty_kozhen_lvivianyn_virmenskyi_kvartal_69303.html (data zvernennia: 28.11.2022) [in Ukrainian].
24. Dolynska M. Lviv: prostir na tli meshkantsiv XIII-XIX st. [Lviv: Space against the background of the inhabitants of the 13th-19th centuries]. Lviv: UCU, 2015, 168 p. [in Ukrainian].
25. Virmenska – odna z naidavnishykh vulyts Lvova. [Armenian is one of the oldest streets of Lviv]. Fotohrafiy staroho Lvova. 23.02.2017. URL: <https://photo-lviv.in.ua/virmenska-odna-z-najdavnishykh-vulyts-lvova/> (data zvernennia: 27.11.2022) [in Ukrainian].
26. Holubets M. Lviv : providnyk. [Lviv: travel guide]. Lviv: Chervona Kalyna, 1925. 179 p. Virmenskyi katedralnyi sobor Uspinnia Bohorodytsi (m. Lviv): karta, foto, opys. [Armenian Cathedral of the Assumption of Mary (Lviv): map, photo, description]. URL: <https://drymba.com/en/1039661-virmenskyi-sobor-uspinnia-bohorodytsi-lviv> (data zvernennia: 27.11.2022) [in Ukrainian].
27. Ivanov S.O., Kryvoruchko Yu.I. Lvivski yevreiski dukhovni konstytutsii: synahoha ta tsvyntar. [Lviv Jewish Spiritual Constitutions: Synagogue and Cemetery]. Bulletin of Lviv Polytechnic National University, 2007, Nr 585, pp. 39-48 [in Ukrainian].
28. Shvydka A. Yevreiske mynule Lvova. [Jewish past of Lviv]. URL: voemisto.tv/exclusive/yevreiske_mynule_lvova_66963.html (data zvernennia: 04.12.2022) [in Ukrainian].
29. Latynskiy sobor (tserkva Uspinnia Presviatoi Divy Marii): eklektyka ta istoriia v odnomu khrami. [Latin Cathedral (Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary): Eclecticism and History in one temple]. Lvivskiy turystychnyi tsentr. URL: <https://lvivtc.com.ua/churchs-lviv/latin-cathedral/> (data zvernennia: 23.11.2022) [in Ukrainian].